

структурно-типологічну інтерпретацію аналізованих музикальних текстів.

Так що абсолютно закономірним став гарячий призив Ірини Клименко к колегам-етномузикологам на новому етапі, улічуваю результати максимально подробного, документального картографування, внові обраться к проблемам макрогеографічного рівня, вийти за рамки власних локальних традицій с тем чтобы рассмотреть их в общеукраинском и шире – восточнославянском контексте. Сама она уже в рецензиремом сборнике показывает пример подобных обобщений в двух статьях – «Напевы купальско-петровской приуроченности у украинцев»⁵ и «Макроареалогические заметки: свадебные мелодии со стихами 4+4+6 и 5+5+7 у восточных славян». Обе работы, выполненные на основе собственных наблюдений И. Клименко с привлечением новой информации, почерпнутой, что называется, по горячим следам публикуемых в этой же книжке статей и карт разных авторов, сопровождаются обобщенными, сводными картами, которые демонстрируют впечатляющую ареальную картину обозначенных музыкально-фольклорных явлений.

⁵ В существенно обновленной типологии украинских купальских напевов спорным представляется выделение типа Б, структурно в точности совпадающего с одной из версий типа А – см. таблицу на с. 156 (речь идет о купальских песнях с обрамляющим рефреном «Купала на Йвана»). Географическое их распределение (тип Б локализован в отдельных зонах правобережья, тип А распространен в левобережных традициях) не может, по нашему мнению, служить аргументом для типологического размежевания.

Все это лишний раз доказывает настоятельную необходимость постоянно сопрягать результаты исследованных этномузикологов, специализирующихся на разном региональном и этническом материале. И новый сборник как раз демонстрирует возможность и плодотворность такого научного сотрудничества. Надеемся, что в будущем к образовавшемуся кружку украинских и российских фольклористов, работающих в сфере ареалогии, примкнут белорусские ученые – в первой «Славянской мелогеографии» очень недостает белорусских материалов, в ряде случаев было бы целесообразно обращение к южнорусскому песенному репертуару. И хотя белорусские территории присутствуют на генерализующих картах, и они также покрыты значками, однако явственно ощущима потребность в новых, документальных проекциях, как можно более детально воспроизводящих этномузикологический ландшафт разных регионов Белоруссии.

Как всякое интересное начинание, новый украинский проект отличается живым духом научного поиска и неподдельного энтузиазма, открытости свежим идеям. В нем нет и тени академического спокойствия и самоуверенности, а между тем его качественно новый вклад в развитие восточнославянской мелогеографии несомненен. Хочется надеяться, что следующие выпуски «Славянской мелогеографии» не заставят себя долго ждать, будут иметь регулярный характер и стимулируют дальнейшие исследования в области географии восточнославянской народной музыки.

УДК 781.7+78.03

Лариса Лукашенко (Львів)

РЕЦЕНЗІЯ НА ЗБІРНИК «СЛОВ'ЯНСЬКА МЕЛОГЕОГРАФІЯ. КН. 1»

(Серія «Проблеми етномузикології: Вип. 5 / ред.-упор. І. Клименко. – Київ, 2010»)*

* Перша публікація: Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство / Упор.: І. Довгалюк, А. Вовчак. – Львів, 2011. – Вип. 10. – С. 261–265

*Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології
Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка,
вул. Нижанківського, 5, 79005 Львів, Україна
Тел.: 067 722 61 79, e-mail: larysa.lukashenko@gmail.com*

В останні десятиріччя мелогеографічний напрямок досліджень в українському та східноєвропейському етномузикознавстві набуває стрімкого розвитку. З'являється цілий ряд статей та досліджень, серед вагоміших, зокрема, можна назвати дисертації І. Клименко, Ю. Рибак, В. Ковалю. Однак, ґрунтовних методологічних розробок, окрім нечисленних класичних праць, що сягають лише рівня постановки проблеми, у цій галузі до сьогодні не існувало. Отож більшість етномузикологів торували цей шлях самостійно, намагаючись віднайти методологію, яка дозволяла б не тільки грамотно картографу-

вати результати збирацької, типологічно-аналітичної та систематичної роботи, але й придалася до використання цих свого роду графічних «аргументів» до подальших етно- та культурогенетичних висновків та узагальнень.

В цьому світлі особливо актуальною подією стала публікація наприкінці 2010 року п'ятого випуску «Проблем етномузикології», що відкриває серію «Слов'янська ареалогія». Насамперед слід відзначити, що у збірнику знаходимо не тільки теоретичні студії, але й атлас із 72-ма кольоровими картами й таблицями, що ілюструють зміст статей та DVD диск, на якому вміщена електронна

версія книги із лінками, а також аудіо, відео, фото, бази даних та інші додатки до теоретичної частини (в цілому понад 8 Гб). Отож видання акумулює в собі найновіші досягнення видавничої техніки (окремо слід зазначити новизну використання кольору в науковій публікації) та виявляється потужним джерелом інформації.

Збірник підсумовує здобутки в царині української та східнослов'янської мелогографії. Його теоретичну частину складають 6 розділів, перший з яких присвячено питанням методики географічного етномузикознавства, другий – поліжанровим дослідженням та музичній діалектології, третій – мелогографії східнослов'янського весілля, четвертий – географії наспівів купальсько-петрівчаного циклу, п'ятий – географії етномузичних публікацій та архівних записів українського фольклору, в останньому розділі подано хроніку фольклористичних подій Проблемної науково-дослідної лабораторії та кафедри музичної фольклористики Національної музичної академії України 2008–2010 років.

Методологічний розділ відкривається перевиданням двох знакових праць – це «Етногенетичні аспекти мелогографії» Володимира Гошовського та „Питання методики географічного етномузикознавства й етнографічне регіонування західноукраїнських земель” Богдана Луканюка, які без перебільшення можна зарахувати до класичного фонду української етномузикології. Зокрема в роботі В. Гошовського тезово подається визначення, окреслюються основні поняття, історія, предмет дослідження, завдання географічного етномузикознавства, що репрезентується як окрема дисципліна. У наступній розвідці Б. Луканюк, констатуючи проблеми географічного етномузикознавства, робить спробу ієрархічного етнографічного регіонування Західної України. Протягом двох десятиріч років (перша публікація відбулася 1990 року) ця робота служила підґрунтям не тільки для визначення стратегії і тактики збирацької роботи західноукраїнських фольклористів, але й стала відправною точкою для багатьох наукових праць (дипломних, магістерських, дисертаційних).

Завершує рубрику стаття автора ідеї та редактора-упорядника збірника Ірини Клименко «Методичні проблеми сучасної мелоареалогії: з практичного досвіду документального картографування». Протягом останніх років необхідність такої методологічної розробки зріла та ставала все більш актуальнішою. Звичайно, дослідники, попри відсутність подібної роботи, займалися картографуванням локальних територій, інтерпретацією віднайдених фактів тощо, однак кожен послуговувався в більшості випадків власною методикою. І. Клименко робить спробу не тільки згромадити власні методологічні напрацювання, опубліковані у попередні роки в різних працях, але й підсумовує здобутки київської, львівської та московської етномузикологічних шкіл, наголошує на проблемах сучасної мелогографії, пропонує власну систему кольорової графіки, окреслює перспективи розвитку галузі. Отож, ця праця є свого роду «мелогографічним підручником».

Наступний розділ збірника відкриває праця Олени Гончаренко «Обрядові пісенні жанри Сумщини: географія основних ритмотипів», у якій авторка коротко аналізує найпоширеніші типи календарних і весільних пісень, відомих на території Сумської області. Статтю доповнюють 6 карт, що вичерпно ілюструють стан обстеженості території та мелогографічну картину обрядо-

вих мелотипів. Стаття базується на значній кількості матеріалів із різних архівів та на власних записях авторки, тож написанню цієї невеликої студії передувала величезна аналітична робота з опрацювання, як видається, майже усіх існуючих фонозаписів фольклору Сумщини.

Підсумки майже 20-тилітнього обстеження берегів р. Уборті висвітлено в роботі Маргарити Скаженик «Мелогографічний ландшафт басейну Уборті (за матеріалами річного обрядово-пісенного циклу)». Авторка на основі аналізу картографованих ритмічних та мелодичних типів визначає внутрішній мелогографічний поділ досліджуваної території, що виявився багаторівневим (діалектні зони, діалекти й субдіалекти). Стаття доповнена таблицями та 10-ма картами. Безсумнівно, М. Скаженик вичерпно обстежила обрану територію, виконавши усі етапи дослідження, від польової та архівної роботи до інтерпретації картографованих фактів.

Далі вміщена невелика розвідка Лариси Лукашенко «Мелогографія традиційних обрядових наспівів та лінгводіалектичне членування Північного Підляшшя», де зроблено спробу зіставлення мелогографії традиційних обрядових наспівів та лінгводіалектного поділу території. У роботі також піднімається проблема міждисциплінарних методів дослідження та визначено ареали поширення деяких обрядових мелотипів.

Третій розділ містить шість студій, присвячених мелогографії східнослов'янського весілля – роботи українських та зарубіжних дослідників, зокрема Лариси Белогурової, Варвари Каложної із Москви та Антонія Поточняка із Х'юстона. Незважаючи на те, що репрезентовані різні наукові традиції, всі студії базуються на спільній методологічній основі.

Юрій Рибак у дослідженні „Типи й ареали весільних наспівів Верхньоприп'ятської низовини” детально характеризує місцеві мелотипи, торкаючись питань генези, моделювання та інших структурно-аналітичних проблем. У другій частині роботи вивчаються ареали побутування та особливості розповсюдження весільних мелодій. Стаття доповнена значним числом нотних транскрипцій, аудіоілюстраціями, таблицями та чотирма картосхемами.

Питання мелогографічного дослідження за мелічними ознаками на матеріалі семискладових ладканок передгір'я Карпат піднімає у своїй роботі Василь Коваль. Дослідник порівнює ареали побутування ладканок, виділених у ієрархічні групи на основі висотного рельєфу трьох останніх силабохрон кожного рядка. У роботі доводиться, що картографування меліки, так само, як і ритміки, однаковою мірою результативне для визначення мелодіалектних утворень. В. Коваль пропонує новаторський підхід до мелогографічної тактики, що слугує «додатковим, а іноді й основним» у визначенні музичного ландшафту, спростовуючи існуючу думку, що львівські етномузикологи обмежуються лише дослідженням ритмотипів народної музики.

Історико-географічною, соціо-економічною та джерелознавчою характеристикою досліджуваної території розпочинає свою роботу «Традиційне весілля у селах Вороняків: питання мелогографії та етногенези» Антоній Поточняк. Ця інформація виступає підґрунтям для визначення музично-діалектологічної приналежності традиційної музичної культури цієї території, підкріпленою характеристикою особливостей розповсюдження весільних мелотипів. Завершує роботу узагальнюючий

параграф, у якому робляться припущення щодо історичних процесів та динаміки заселення території. Видається, що гіпотези автора дещо сміливі та достатньо контрверсійні, і щонайменше потребують підтвердження, оснований на аналізі матеріалів інших жанрових циклів, дослідженнях меліки тощо. Але, беручи до уваги ту обставину, що праця була написана А. Поточняком досить давно (у 1999 році), можна зрозуміти творчий максималізм молодого дослідника.

Результати структурно-типологічного та ареалогічного дослідження смоленських весільних наспівів трійкової ритмічної моделі представлено у роботі російської дослідниці Лариси Белогурової. Авторка використовує кілька інноваційних методологічних підходів, насамперед визначає ієрархічне місце досліджуваних мелодій у системі весільних обрядових наспівів (пропорційно-статистичний аналіз), аналізує трійкові наспіви у порівнянні із аналогічними структурними формами двійкової ритміки, проводить макроареалогічні паралелі із іншими східнослов'янськими теренами. Стаття доповнена шістьма картами, що вичерпно ілюструють дослідження та напрощуд прості у сприйнятті.

Вивченню південносмоленського весільного обряду також присвячена робота ще однієї московської дослідниці Варвари Калужної. Вона використовує комплексний міждисциплінарний підхід, картографуючи більшість культурологічних складових весілля: етнографічні, вербально-поетичні та музичні. Важливе місце відведене визначенню домінантних наспівів – насамперед на основі ладової форми в координації із ритмічною. На основі співставлення усіх компонентів авторка виявляє мелодіалектну структуру досліджуваної території. Отримані висновки підтверджуються історичними даними. Робота проілюстрована великою кількістю карт (16).

Макроареалогічні проблеми піднімаються у двох наступних статтях Ірини Клименко «Макроареалогічні замітки. Нарис другий: весільні мелодії з віршами 4+4+6 та 5+5+7 у східних слов'ян» та «Наспіви купальсько-петрівської приуроченості в українців: макроареалогія». Понад два десятиліття авторка наполегливо працювала в царині мелоареалогії. Здобуті знання та досвід дозволяють їй сягнути наступного вищого рівня досліджень. Разом з вирішенням нагальних методологічних проблем крупномасштабного картографування І. Клименко впритул наблизилась до вирішення однієї із найактуальніших проблем української етномузикології, а саме – створення мелодіалектологічних атласів великих територій. Обидві роботи, окрім вирішення теоретичних проблем, супроводжуються вагомою джерельно-аналітичною базою, що включає карти, таблиці, нотні та аудіоприкладі, тематичні та розширені бази даних. Власне такі роботи можуть слугувати зразком виконання мелогеографічних досліджень, де висновки чи узагальнення завжди можна звирити з фактологічною основою.

Купальська обрядовість також досліджується в двох наступних роботах збірника – «Купальські пісні „лівобережного типу“: спроба локально-структурної диференціації» Ольги Карапати та «Купальські пісні з околиць східного Поділля» (Уманщина та околиці) Світлани Протасової. Вони виконані в тому ж методологічному руслі та логічно доповнюють роботу І. Клименко деталізацією фактів на матеріалі окремих локусів.

Групова робота Ірини Клименко, Світлани Протасової та Олександра Терещенка «Зведений мелоаналітичний реєстр „Східне Поділля та суміжні землі: купальсько-петрівські мелодії“» представляє купальські матеріали з кількох офіційних та приватних архівів, публікацій та виданих аудіозаписів у вигляді аналітичної бази даних, як основи до складання карт.

Завершує розділ розвідка Олександра Терещенка, який вивчає купальські наспіви центральної та західної Кіровоградщини, прослідковує динаміку згасання традиції та утворення локальних версій на маргінальних передстепових територіях.

Наступний, п'ятий розділ складають дві роботи. Перша, написана у співавторстві Ірини Клименко та Катерини Гончаренко, характеризує електронну Фонотеку етномузики українців (база даних до Фонотеки опублікована на DVD), створену в Київській лабораторії етномузикології з відомостями книги-реєстру І. Клименко «Дискографія української етномузики (автентичне виконання). 1908-2010» (Київ, 2010). Стаття висвітлює різні аспекти опрацювання матеріалів, такі як диференціація різноякісної продукції, жанрова рубрикація, регіональна рубрикація, статистичний аналіз, представленість регіонів звуковою продукцією тощо. У зв'язку з останнім питанням в роботі робиться спроба етнографічного регіонування центрально- та східноукраїнських земель за проектом Михайла Грушевського. Результати проведеного регіонування, представлені в карті, видаються достатньо дискусійними. У цілому ж стаття надзвичайно інформативна та заповнює суттєву прогалину в українському етномузичному джерелознавстві, що існувала до сих пір.

Публікація Ірини Данилейко знайомить із експедиційними записами Київської лабораторії етномузикології 2004–2010 років. Коротко характеризуються типи носіїв, методика та технічна база багатоканального звукозапису, фонди, географія записів тощо. Стаття доповнена таблицями, що наочно ілюструють кількісне та якісне наповнення архіву.

Незважаючи на деякі друкарські та інші вади (наприклад, хотілося би стараннішого упорядкування електронного диску, деякі карти перевантажені інформацією тощо) 5-й випуск «Проблем етномузикології», без перебільшення, відкриває нову епоху української науки. У ньому акумулюються методологічні розробки, результати досліджень українських та зарубіжних вчених, найновіші технології опрацювання та картографування матеріалів. Вміст збірника дає змогу досліднику східнослов'янської традиційної музики не тільки порівняти, оцінити та вдосконалити свою наукову роботу, але й, використовуючи опубліковані дані, сягнути макроареалогічного рівня досліджень.

Отож хочеться щиро привітати Ірину Клименко, редакторку та авторку багатьох статей збірника і її команду, з чудовим результатом насправді титанічної праці та побажати їм здоров'я та наснаги для подальшої рущійної роботи в царині української мелогеографії.